

Výroční / průběžná zpráva projektu specifického výzkumu na rok 2018 – zakázka č. 2106

Název projektu: Profesní sebepojetí studentů jako jedna z determinant účinnosti pedagogických praxí

Specifikace řešitelského týmu

Odpovědný řešitel: PhDr. Yveta Pohnětalová, Ph.D.

Studentky magisterského studia na PdF UHK:

Denisa Kubová: ID P17Po316

Radka Bečková: ID P17Po879

Celková částka přidělené dotace: 92 900,- Kč

Stručný popis postupu při řešení projektu (max. 2 strany)

Tématem výzkumu bylo zkoumání stavu a vývoje profesního sebepojetí studentů v kontextu autonomního a heteronomního hodnocení pedagogických praxí. Problematika reflexe profesních kompetencí se v posledních letech stává předmětem zvýšeného zájmu výzkumníků z pedagogických fakult (Slavík at al., 2015; Kratochvílová, Horká, 2016)¹ a to nejen pro získání zpětnovazebních informací, ale především pro možnost dalších analýz a zobecnění. Prostřednictvím hodnotících archů jsme mapovali sebereflexi praktikujících studentů (autonomní hodnocení) a zároveň hodnocení studentů cvičnými učiteli (heteronomní hodnocení). Zajímalo nás, jaká je sebereflexe studentů, do jaké míry koresponduje hodnocení cvičných učitelů se sebehodnocením studentů, a v neposlední řadě jsme zjišťovali vývoj v jejich profesním sebepojetí. Soubor posuzovaných položek kladl důraz na profesní kompetence osobnostní, didaktické a odborné, což je v kontextu s Rámcem profesních kvalit učitele mateřské školy (Syslová, Chaloupková, 2015).

Cílem našeho výzkumného šetření bylo zkoumání stavu a vývoje profesního sebepojetí studentů v kontextu autonomního a heteronomního hodnocení pedagogických praxí.

Výzkumné otázky

1. Jaké je profesní sebepojetí studentů posledních ročníků oborů Učitelství pro mateřské školy a Pedagogika předškolního věku v rámci závěrečné pedagogické praxe?
2. Jaký je rozdíl mezi sebereflexi studentů a profesním hodnocením cvičnými učiteli?
3. Je zaznamenán pokrok ve vnímání profesních kompetencí směrem od bakalářského studia k následnému magisterskému studiu?

Jednalo se o kvantitativní šetření, jehož výzkumným nástrojem byl hodnotící arch vlastní konstrukce s deseti škálovými položkami pro studenty a pro cvičné učitele, které reprezentovaly požadované profesní kompetence (osobnostní, didaktické, odborné. Položky se týkaly těchto deseti oblastí: zpracování příprav, odborných znalostí, vyjadřování, tvořivosti, kontaktu s dětmi, motivace, výchovných aspektů, vhodnosti používaných metod, charakteristice metod a sebereflexi. Studenti a cviční učitelé vyjadřovali své postoje u jednotlivých položek na desetistupňové škále (tab. 01).

Tab. 01. [Hodnotící nástroj: deset škálových položek]

Škálová položka	Desetistupňová škála
Zpracování příprav	Přípravy spíše orientační – detailně rozpracované přípravy
Odborné znalosti	chyby při vysvětlování – vysvětlování bez chyb
Vyjadřovací schopnosti	problémy při vyjadřování – plynulé a správné vyjadřování

¹ Podobná problematika byla řešena na Pedagogické fakultě MU v Brně, v rámci specifického výzkumu *Determinanty účinnosti učitelských praxí*, v roce 2014.

Tvořivost	přejímá obvyklé postupy a drží se jich – schopnost improvizace a osobitého přístupu
Kontakt s dětmi	problémy v navazování kontaktů – kontakty navazuje bez problémů
Motivace dětí	motivace ne zcela účelná nebo motivace nevhodná – motivace účelná, vhodná
Výchovné aspekty	nahodilé uplatňování výchovných aspektů – promyšlené a přiměřené začlenění výchovných aspektů
Vhodnost používaných metod	metody neodpovídají cílům a podmínkám předškolního vzdělávání – metody odpovídají cílům a podmínkám předškolního vzdělávání
Charakter metod	metody tradiční – metody netradiční či s originálními prvky
Sebereflexe	nedostatečná sebereflexe – dostatečná sebereflexe

Výzkumný soubor tvořili studenti tříletého bakalářského oboru Učitelství pro mateřské školy (32) a následného dvouletého magisterského oboru Pedagogika předškolního věku (40) a stejný počet jejich cvičných učitelů. Celkem se tedy jednalo o 72 studentů a 72 cvičných učitelů.

Na tomto místě jsou prezentovány pouze stěžejní výsledky:

Studenti vyznačovali na desetistupňové škále vizuálně míru, kterou má příslušný zjišťovaný údaj, to znamená, že převedli svůj pocit na úsečku bez požadavku slovní formulace. Neuvádíme zde procenta všech jednotlivých položek, ale pouze zajímavá zjištění vzhledem k pocitovému vyjádření studentů v rámci závěrečných pedagogických praxí. Porovnáme-li data (viz článek v příloze), z výsledků vyplývá, že se v tomto směru studenti z bakalářského studia nijak výrazně neodlišují od studentů studia magisterského. Například v hodnocení odborných znalostí a vyjadřování, nebyly zaznamenány výraznější rozdíly, přičemž většina studentů se ohodnotila na škále mezi 7 až 9. V oblasti tvořivosti, tedy zda-li studenti "přejímají obvyklé postupy, kterých se drží" nebo "mají schopnost improvizace a osobitého přístupu", byl zaznamenán mírný posun směrem k pozitivnějšímu hodnocení studentů magisterského studia, jak ukazuje tabulka 02.

Tab. 02. [Tvořivost]

Tvořivost				
	Bc.		NMgr.	
	Absolutní hodnota	Relativní hodnota	Absolutní hodnota	Relativní hodnota
1	0	0,0%	0	0,0%
2	0	0,0%	0	0,0%
3	0	0,0%	0	0,0%
4	0	0,0%	0	0,0%
5	2	6,3%	0	0,0%
6	2	6,3%	2	5,0%
7	5	15,6%	8	20,0%
8	7	21,9%	13	32,5%
9	11	34,4%	12	30,0%
10	5	15,6%	5	12,5%
Celkem	32	100,0%	40	100,0%

Oblast motivace je pro efektivitu vzdělávání důležitou podmínkou zvláště při plánovaných a řízených činnostech a studenti v této oblasti nepociťují žádné nedostatky. Nikdo z respondentů neoznačil míru své profesní kompetence v oblasti motivace v první polovině škály (tzn. od 1 do 5), jak ukazuje tabulka 03.

Tab. 03. [Motivace]

Motivace				
	Bc.		Mgr.	
	Absolutní hodnota	Relativní hodnota	Absolutní hodnota	Relativní hodnota
1	0	0,0%	0	0,0%
2	0	0,0%	0	0,0%
3	0	0,0%	0	0,0%
4	0	0,0%	0	0,0%
5	0	0,0%	0	0,0%
6	1	3,1%	1	2,5%
7	4	12,5%	4	10,0%
8	6	18,8%	12	30,0%
9	12	37,5%	15	37,5%
10	9	28,1%	8	20,0%
Celkem	32	100,0%	40	100,0%

Výsledky v ostatních položkách dosahují celkově vyšší hodnoty směrem k pozitivnímu hodnocení, a to převážně v rozsahu od 7 do 9 v desetibodové škále. Při analýze jsme vycházeli z toho, že profesní kompetence studentů se postupně vyvíjejí. Z tohoto důvodu jsme předpokládali, že studenti následného magisterského studia budou své profesní kompetence hodnotit pozitivněji, než studenti bakalářského studia. Tento náš předpoklad se nepotvrdil (tab. 04).

Tab. 04. [Komparace hodnocení studentů: Bc versus NMgr obor]

Škálová položka	Hodnocení studentů Bc	Hodnocení studentů NMgr
Zpracování příprav	7,68	6,75
Odborné znalosti	8,03	7,62
Vyjadřovací schopnosti	8,12	8,07
Tvořivost	8,18	8,25
Kontakt s dětmi	9,65	9,6
Motivace dětí	8,75	8,62
Výchovné aspekty	8,34	8,3
Vhodnost používaných metod	8,65	8,55
Charakter metod	7,06	7,2
Sebereflexe	8,18	8,27

Jak je z tabulky 04 patrné, v prvních třech položkách je hodnocení studentů následného magisterského studia nižší, než hodnocení studentů bakalářského studia (avšak nejedná se o statisticky významné rozdíly). Můžeme usuzovat na „opatrnější“ posuzování jejich schopností nebo na kritičtější sebereflexi studentů právě vzhledem k hlubším znalostem problematiky vzdělávání dětí předškolního věku. V dalších položkách je hodnocení studentů obou oborů vyvážené.

Analýza hodnocení studentů cvičnými učiteli: bylo zjištěno, že jak v bakalářském, tak v následném magisterském studiu je hodnocení cvičných učitelů (heteronomní hodnocení) vzhledem k studentům pozitivnější, než hodnocení samotných studentů (autonomní hodnocení), a to ve všech deseti položkách (viz výsledky v příloženém článku). Příčinou může být snaha cvičných učitelů studentům „neublížit“ sníženým hodnocením, což by dále mohlo negativně působit na sebeúctu studentů. Ze zkušeností didaktiků vyplývá, že

právě pozitivní motivace v počátečním období praxe vede k snadnějšímu překonávání počátečních neúspěchů. K podobným výsledkům dospěly podobné studie v České republice (srov. Kratochvílová, Horká, 2016; Urbánek, 2000).

I když výsledky sebereflexe studentů poukazují na mírné podhodnocení oproti cvičným učitelům a to především v položkách týkajících se zpracování příprav, odborných znalostí, vyjadřovacích schopností a výchovných aspektů, lze konstatovat, že sebehodnocení studentů je na vyšší úrovni, neboť se pohybuje v horní polovině desetibodové škály. Nejméně si studenti obou oborů věří v profesních kompetencích didaktického charakteru, jako je volba výukových metod a zpracování příprav. Nicméně tyto konkrétní schopnosti se rozvíjejí v závislosti na hodinách praxe a míře nabytých zkušeností. Zdravé sebereflexi studentů jistě pomáhá práce didaktiků a učitelů praxe, kteří vedou studenty k hlubším úvahám nad svým pedagogickým působením a ke zdokonalování jejich profesních kompetencí.

Závěr: Problematika reflexe profesních kompetencí se v posledních letech stává předmětem zvýšeného zájmu výzkumníků z pedagogických fakult v České republice (Slavík et al., 2015; Kratochvílová, Horká, 2016) a to nejen pro získání zpětnovazebních informací, ale především pro možnost dalších analýz a zobecnění, které dále mohou posloužit ke efektivnější pregraduální přípravě budoucích učitelů. Profesní hodnocení studentů (autonomní hodnocení) představuje schopnost vlastní reflexe své práce, avšak adekvátní sebereflexe je záležitostí dlouhodobějšího charakteru, pro kterou je třeba zajistit vhodné podmínky a dobré profesionální vedení (Urbánek, 2000). V našem případě studenti vyjadřovali své postoje k jednotlivým položkám teprve na konci svého odborného studia, bez větších praktických zkušeností. Z tohoto důvodu je třeba předpokládat, že jejich profesní vidění se bude teprve vyvíjet směrem k většímu porozumění svému odbornému působení a také sobě samým.

Literatura:

Kratochvílová, J., Horká, H. (2016). Autonomní a heteronomní hodnocení jako jedna z determinantů účinnosti učitelských praxí. In *Pedagogická orientace*, roč. 26, č. 2. s 272-298.

Slavík, J. et al. (2015). Profesní soud o kvalitě výuky: předem a následně strukturovaná reflexe. In *Pedagogika*, 65(1), p. 5-33.

Syslová, Z., Chaloupková, L. (2015). *Rámec profesních kvalit učitele mateřské školy*. Brno: Masarykova univerzita, s. 77. ISBN 978-80-210-7885-7. Česká školní inspekce (2016). *Tematická zpráva: Individuální vzdělávání žáků na 1. stupni základních škol (tzv. domácí vzdělávání)*. Retrieved from: <http://1url.cz/ntzoe>.

Splnění kontrolovatelných výsledků řešení

Prezentace výsledků na mezinárodní konferenci ICEEPSY 2018: 9th International Conference on Education & Educational Psychology, která se konala ve dnech 02. – 05. října 2018 v Athénách, Řecko.

Prezentované příspěvky:

1. Y. Pohnětalová, D. Kubová, R. Bečková: Professional Self-concept of Students within Final Pedagogical Practice.

Druh výsledku: D_článek ve sborníku.

Příspěvek bude zadán do OBD s vazbou na RIV.

1. Y. Pohnětalová: Analysis of Pedagogical Practice in Teaching Fields

Druh výsledku: D_článek ve sborníku.

Příspěvek bude zadán do OBD s vazbou na RIV.

Přehled realizovaných výdajů:

- a) Osobní náklady: 0,- Kč

- b) Stipendium: celkem 8 000,- Kč

Zdůvodnění: stipendium bylo zvoleno jako motivační prvek k aktivnímu zapojení do výzkumu. Studentky se podílely na přípravě a realizaci výzkumu, dále na distribuci a zpracovávání dotazníků. Také jsou spoluautorkami publikovaného příspěvku.

Denisa Kubová: ID P17P0316, finanční odměna: 4000,- Kč

Radka Bečková: ID P1780879, finanční odměna: 4000,- Kč

- c) **Materiálové náklady: 17 166,00,- Kč**
Zdůvodnění: nákup notebooku (13 588,00,- Kč) - nutnost využívat PC i v terénu; dále nákup kancelářských potřeb (papíry, desky a šanony na ukládání materiálů a zpracovaných dat, psací potřeby).
- d) **Náklady a výdaje na služby: 34 495,76,- Kč**
Zdůvodnění: Platba konferenčního poplatku na 9th International Conference on Education & Educational Psychology - ICEEPSY, která se konala ve dnech 02. – 05. října 2018 v Athénách, Řecko.
Částka se týká platby za dva příspěvky: 23 105,76,- Kč
Tisk plakátů: 678,00,- Kč
Překlad a jazyková korektura dvou publikačních výstupů do anglického jazyka: 10 712,00,- Kč
- e) **Doplňkové (režijní) náklady nebo výdaje v souladu s příslušným řídicím aktem UHK:**
Bankovní poplatky: 387,05,- Kč
Kurzovné ztráty: 604,73,- Kč
Jiné ostatní náklady: -0,25,- Kč
- f) **Cestovné: 32 031,00,- Kč**
Zdůvodnění:
Cestovné (letenka + místní doprava) na 9th International Conference on Education & Educational Psychology - ICEEPSY, která se konala ve dnech 02. – 05. října 2018 v Athénách, Řecko.
Cestovní pojištění: 220,00,- Kč
- Hospodářský výsledek: - 4,29,- Kč

Z celkové přidělené částky bylo přečerpáno - 4,29,- Kč.

Povinné přílohy:

- a) kopie publikačních výstupů,
b) výpis (export) z OBD – výsledky publikační činnosti podpořené projektem:
- bude dodán po zadání výsledků do OBD.
c) vyúčtování dotace - „Výsledovka po účtech s pohyby“ z ekonomického informačního systému Magion

Datum: 02. 01. 2019

Podpis odpovědného řešitele